

A. L. A. FÉE.

Aanteekeningen betreffende C. H. Persoon.

(Vertaald door Mej. C. E. DESTREE).

Deze korte biografie van Persoon werd in 1846 door Dr. Fée geschreven, en uitgegeven in de „Giornale botanico italiano compilato per cura della sezione botanica dei congressi scientifici italiani”, van Filippo Parlatore, (2e jaargang, deel I, 3e stuk). In 1891 werd zij in 't Fransch overgebracht door Mevr. M. Rousseau en verscheen in de „Bulletin de la Société Royale de Botanique de Belgique”, (deel XXX, 2e stuk).

Dr. Fée, welke Persoon reeds kort na diens aankomst te Parijs ontmoette, bespreekt met humor en hartelijkheid de eigenaardigheden van den armen mycoloog, zijn verdiensten en zijn lijden. Persoon was menschenhater, maar belangeloos gelijk allen die aanspraak mogen maken op den naam van geleerde, en al toonde hij zich soms barsch in zijn briefwisseling, en al was hij verbitterd door ontberingen en ellende, toch trachtte hij steeds zijn treurigen financieelen toestand, voor zoover het hem mogelijk was, te verbergen, en nooit heeft het gevoel van eigenwaarde, dat zoo sterk bij hem ontwikkeld was, hem verlaten.

De bijzonderheden welke door Fée vermeld worden zijn weinig bekend, en de Hollandsche vertaling, welke wij er van geven, zal misschien niet zonder belangstelling gelezen worden;

hun geheel mag beschouwd worden als het eenig biografisch-anekdotisch dokument over den grooten Hollandschen botanist; daar de aantekeningen van Fée veel vollediger, en ongetwijfeld ook juister zijn, dan die van Callisen (Schrift Lexicon) welke in 1862 verschenen.

Wij voegen bij onze vertaling, een volledige lijst der mycologische werken van Persoon, welke door Prof. P. A. Saccardo aan Mevr. Rousseau werd medegedeeld.

Ik ontmoette Persoon voor het eerst, zoo schrijft Dr. Fée, in het einde van het jaar 1823 te Parijs. Hij werd geboren aan de Kaap de Goede Hoop; zijn vader was Hollander, zijne moeder een Hottentotsche. Van zijne kinderjaren is weinig bekend; hij was trouwens niet zeer mededeelzaam, en schijnt over het algemeen zoo min mogelijk omgang gezocht te hebben met zijn medemenschen. Een gedeelte zijner jeugd bracht hij in Duitschland door, waar hij achtereenvolgens in verschillende Universiteitssteden woonde, maar zonder daarom eenige betrekking bij het onderwijs te bekleeden. Zijne ouders, welke hij op nog jeugdigen leeftijd verloren had, lieten hem slechts een karig inkomen na, dat ternauwernood toereikend was om in de eerste behoeften van het dagelijksch leven te voorzien, en dat langzamerhand verminderde, zonder dat hij het zelf bemerkte.

Geheel verdiept in de studie der wetenschappen, zich niet bekommerend om hetgeen hij bezat, vernam hij plotseling — en ook dit scheen hem weinig te treffen — dat hij zijn geheele erfdeel had verteerd en van alle geldmiddelen ontbloot was. Van dat oogenblik af was hij genoodzaakt in zijn eigen onderhoud te voorzien, doch het weinige geld dat eenige zijner werken hem opbrachten, was niet voldoende om hem nit een toestand, die aan ellende grensde te onttrekken.

Vele jaren verliepen op deze kommervolle wijze, toen besloot Persoon zich naar Parijs te begeven, waar de roem van zijn werken hem reeds was voorgegaan. Hij werd er aanvankelijk

door de geleerden voorkomend ontvangen; maar weldra was zijn gezelschap minder gezocht, en toen stond hij alleen met zijn ellende in die onmetelijk groote stad. Zijn armoede had men hem kunnen vergeven; maar hij had een gebrek waarvoor de Franschen meedoogenloos zijn: hij was belachelijk. Groot, mager en beenig, met te lange armen en beenen, een slecht gevormd lichaam, het hoofd te groot voor den mageren hals en altijd hangend op den linkerschouder, de huid rood, schilferig en met grijsachtige vlekken bezet, een gerimpeld en bultig voorhoofd, waarop slechts enkele grijsachtige lokken neervielen; nog maar eenige losse tanden in een buitengewoon groote mond, die voortdurend van een overvloedig speeksel overliep, dat er bij elk woord dat hij sprak uitspatte; tranende grijze knipoogen, half verscholen in vooruitstekende bolle wangen; ijselijk groote naar voren staande ooren, het gelaat gerimpeld en zonder eenige uitdrukking, ziedaar de voornaamste trekken die het uiterlijk van den botanist Persoon kenmerken.

Zijn kleederen, die van de grofste soort waren, vertoonden het grilligst model en de zonderlingste kleuren; door langdurig gebruik versleten en gescheurd waren zij verre van te voldoen aan de eerste eischen der welvoegelijkheid. Hij hield, als hartstochtelijk botanist, zoowel van levende als van gedroogde planten, en op onhandige wijze ontwortelde hij ze in de tuinen of brak ze in de herbaria af. In den *Jardin des Plantes*, op heeterdaad betrapt, werd hij hiervoor herhaaldelijk door de tuinlieden berispt; maar niets kon het hem afleeren, en toen dergelijke feiten bekend geraakten, daalde hij zeer in de algemeene achting.

Toch had hij een schitterende reputatie verworven als samensteller van de eerste natuurlijke rangschikking der fungi, en van de eerste synopsis handelend over dezelfde gewassen, alsmede van een handboek, uitgegeven te Parijs, waarin hij meer dan 22,000 planten beschreef, waarvan de diagnosen beschouwd worden als een voorbeeld van juistheid en nauwgezetheid. Een

mycologische flora van Europa, een verhandeling over eetbare zwammen, en voorts een groot aantal geschriften over verschillende wetenschappelijke onderwerpen, werden de duurzame grondslagen waarop zich zijn roem vestigde. Men beschouwde hem als een der grootste botanici van Europa, en hij stond, in 't bizonder bij de Duitschers bekend, onder den naam van „Vorst der Mycologen”, een titel dien hij aan zijn eerste werken verschuldigd is. Die prins zonder land had eens het volgend avontuur, dat hij zelf gaarne verhaalde.

Men weet dat de Duitschers kwistig zijn met het verleenen van eeretitels. Bedienen zij zich, in hun geschriften van de Latijnsche taal, zoo ziet men hun proza vermengd met: *clarissimus vir*, *celeberrimus*, *illustris*, *perillustris*, *praeclarus* enz. en zij stellen zich niet alleen tevreden met zulke schoonklinkende benamingen in hunne geschriften te gebruiken, zij versieren er nog de adressen hunner brieven mede. Welk jong geleerde, nog in de eerste jaren zijner wetenschappelijke loopbaan, heeft niet verwonderd gestaan, brieven uit Duitschland te ontvangen, die hem betitelden als, beroemd, en zelfs zeer beroemd zoöloog of botanist? En aarzelen de Duitschers niet uit goedhartigheid diegenen beroemd te noemen die het nog niet zijn, des te aangener is het hun den roem te kunnen bevestigen waar deze feitelijk bestaat. Daar Persoon te Parijs woonde, veronderstelde men dat hij rijk was en geëerd werd, en uit het noorden van Europa werden hem dikwijls planten toegezonden, met adressen waarop al zijn wetenschappelijke titels vermeld stonden. Deze bezendingen ontving hij meestal door tusschenkomst van boekhandelaren, wien hij slechts ten koste van de grootste ontberingen het verschuldigde port vermocht te betalen. Eens ontving een jong boekhandelaar, die op de Quai des Augustins woonde een pakje voorzien van het volgend adres: Aan Persoon, Zeer Vermaard en Geleerd Prins der Mycologen, rue des Charbonniers, 2. In die droeve vochtige straat, waar lucht en licht ontbraken, woonde Persoon

op een klein kamertje, met slecht sluitende deuren en vensters. De boekhandelaar, wien de Latijnsche taal niet geheel onbekend was, werd getroffen door den titel van *Princeps Mycologorum*, en hoewel hij het vreemd vond, dat zulk een vermaard en adellijk persoon zijn woonplaats in de *Faubourg Saint Marceau* had gekozen, belastte hij zich toch met het pakje, en begaf zich naar de woning van den Prins. Na veel moeite gelukte het hem diens huis te vinden, en hij werd aldaar door een der huurders naar de zesde verdieping verwezen. Hij beklom een steilen trap, die hem eindeloos toescheen, en begon nu te vermoeden, dat de titel van Prins slechts eene mystificatie was. Hij klopte herhaaldelijk aan en na tien minuten wachtens zag hij eindelijk de deur voorzichtig openen, en Persoon, vreesachtig en wantrouwend als hij was, stak bij wijze van vraagteeken zijn hoofd door de opening, terwijl hij haar met beide handen vasthield. De boekhandelaar las hem het adres voor, Persoon knikte toestemmend, zijn groote hand nam het pakje over, en de deur werd onmiddellijk gesloten. Nadat de gewaande Prins zich op de hoogte gesteld had van den inhoud, ging de deur weer open en werd de jonge man binnengelaten. Toen zag deze den armen Persoon in 't nederige gewaad van die geleerden, welke des winters bevrozen van koude, en ten allen tijde genoodzaakt zijn zich de grootste ontberingen te getroosten. Eenige tafels bedekt met pakken planten, een paar volbeladen boekenrekken, een klein tafeltje dat voor een venster stond, enkele kisten, beschadigd huisraad, een klein steenen fornuis en een meubel dat het midden hield tusschen een bed en een latafel, ziedaar al wat die geleerde bezat, wiens spreuk evenals die van *Linnaeus* had kunnen zijn: *laudatur et alget*.

Ondanks den droeven aanblik van deze omgeving sprak de boekhandelaar toch Persoon aan als „Prins” bij het wisselen van eenige woorden betreffende het verschuldigde port, zonder twijfel veronderstellende dat hij eer te doen had met een belachelijk mensch dan met iemand die beklagenswaardig was.

De botanist, bemerkende dat het jongmensch hem voor den gek wilde houden, sprak: „Ja Prins, en ziehier mijne onderdanen! Sommige liggen gedroogd tusschen vellen grauw papier, anderen bewaar ik in bokalen, gevuld met alcohol. Hier zijn er die aan de warme zonnestralen der maand Augustus blootgesteld zullen worden, anderen die men in broeikassen zal opsluiten. Eenige zullen met sublimaat vergiftigd worden, en dezen nog wacht het gloeiend ijzer. Tiran, niet prins, moest gij mij noemen, en een tiran afschrikwekkender nog dan Dionysius, want het was warm in Syracuse, en in Parijs bevroest men. Al sprekende duwde hij den jongeling de deur uit, en deze, ontsteld van zulk een heftigen uitval die, zooals gewoonlijk wanneer Persoon sprak, vergezeld ging van een sproei-regen uit den mond, liep hals over kop de trap af.

Persoon bevond zich in deze kommervolle omstandigheden toen ik hem voor het eerst bezocht; het was met den grootsten eerbied dat ik mij aan hem voorstelde, want de roem die aan zijn naam verbonden was deed mij al het onaangename van zijn voorkomen en manieren vergeten. Weldra kwam ik tot de overtuiging dat hij een gevoeligheid des harten bezat, welke noch de jaren, noch de onrechtvaardigheid der menschen hadden kunnen uitdooven, en slechts een gepast blijk van sympathie behoefde om zich te uiten. Hij verhaalde mij zijn wederwaardigheden, sprak over zijn werkzaamheden en zijn onvermoeiden ijver, zijn vurige liefde voor de natuurwetenschappen die hem steeds onverminderd waren bijgebleven, dit alles vervulden mij met de grootste bewondering. Mijn troostwoorden stemden hem wat zachter voor zijne medemenschen, die hem verstooten hadden, niet om zijn ondeugden, maar om zijn belachelijk uiterlijk, en misschien ook wel uit afgunst over zijne verdiensten. Mijne houding tegenover hem bleef gedurende onzen geheelen omgang die van den leerling tegenover zijn meester. Zijn armoede vooral maakte hem diep ongelukkig, hij bezat bijna geen huisraad, had nauwelijks voldoende dekking en de noodige kleederen, ja zelfs dwong het uiterste gebrek hem menigmaal

boeken, die men hem ten geschenke had aangeboden, te verkoopen.

Daar hij geen mikroskoop bezat, bediende hij zich van een lens met slechts gering vergrootingsvermogen; zijn karig voedsel was hij genoodzaakt zelf te bereiden; het genot van tabak moest hij zich dikwijls wegens geldgebrek onzeggen en dit was voor hem eene der grootste ontberingen. Getroffen door zooveel ellende, besloot ik al het mogelijke te doen om in dezen toestand verlichting aan te brengen. Bijgestaan door eenige vrienden gelukte het mij, wel is waar niet zonder moeite, zijn lot eenigszins te verzachten. Maar er moest list gebruikt worden en de weldadige hand moest verborgen blijven, want Persoon gevoelde zich verplicht, zoo dikwijls hij iets van anderen aannam, er iets voor in de plaats terug te geven. Na vele beraadslagingen werd besloten een inteeckenlijst rond te doen gaan. Eenige rijke bankiers van de Chaussée d'Antin, waar ik woonde, hadden mij reeds hunne medewerking toegezegd, toen ik mijn plan aan Persoon bekend maakte. Hij wees het van de hand, en schreef mij, den 16^{en} December van het jaar 1823: Al wat gij mij gisteren gezegd hebt, heeft mij ten zeerste getroffen, want daaruit blijkt uwe belangstelling in mijn tegenwoordigen toestand, maar het middel dat gij mij voorstelt is niet afdoende. Mijns inziens zou de een of andere regeering, of wel een edelmoedig vorst, mij een pensioen kunnen verleen, of wel, en dit zou meer in overeenstemming zijn met de onafhankelijkheid van mijn karakter, men zou moeten besluiten mijne verzamelingen op voordeelige voorwaarden aan te koopen. Het gevoel van eigenwaarde, dat mij steeds tot gedragslijn heeft gediend, moet bij alle mannen der wetenschap bestaan; het zou mij onaangenaam zijn op andere wijze hulp te ontvangen; en later zou ik mij misschien schamen die te hebben aangenomen, men zou hiervan gebruik kunnen maken om een man, wiens naam in de wetenschappelijke wereld bekend is, gering te schatten, en dit zou mij mistroostig maken.

Kort daarop verliet ik Parijs om mij in het noorden van Frankrijk te gaan vestigen, het steeds betreurende dat ik er niet in geslaagd was de bezwaren van Persoon te overwinnen. In mijne nieuwe verblijfplaats knoopte ik betrekkingen aan met verschillende Belgen, en in 't bijzonder met Kirchhoff, die te Antwerpen de geneeskunde uitoefende en een allerbeminnelijkst, zeer geleerd en dienstvaardig man was. Hij sprak mij over het hof te Brussel en over de betrekkingen die hij op het punt stond aan te knopen met den Prins van Oranje. Ik besloot toen mijn best te doen om zijne belangstelling in het lot van den armen Persoon te winnen, en daar ik mij juist naar Parijs moest begeven, nam ik de gelegenheid te baat om den Hollandschen natuurkundige aan te raden zich tot den Koning der Nederlanden te wenden, en hem den aankoop van zijn herbarium voor te stellen. Dit bestond uit een rijke verzameling van slecht gedroogde planten of plantendeelen, welke hij bewaarde tusschen vellen papier, die allen in kleur en formaat verschilden, doch altijd met evenveel zorg en nauwkeurigheid gedetermineerd waren. Bij dit verzoek zou hij ook al de door hem uitgegeven werken moeten voegen, want aan deze was hij hoofdzakelijk zijn grooten naam verschuldigd. Ik stelde Persoon voor dit verzoek schriftelijk in te dienen en geef het hier woordelijk terug, als dokument voor de biografie van een geleerde, een beter lot zoo volkomen waardig:

1°. Daar ik geboren ben aan de Kaap de Goede Hoop, heb ik mij steeds beschouwd als Nederlandsch onderdaan, en voor het Hollandsche volk, dat zich ten allen tijde heeft onderscheiden zoowel door zijn groote eerlijkheid als door zijne werkzaamheden op het gebied van vele takken van nijverheid en van alle wetenschappen, heb ik steeds de meeste liefde gekoesterd.

2°. Ik heb getracht tot den roem van mijn vaderland bij te dragen, door een vlekkeloozen levenswandel en door een groot aantal wetenschappelijke werken, die alle gunstig werden ontvangen, en misschien gediend hebben om de kennis van een

tot nu toe weinig beoefend gedeelte der botanie, namelijk: de cryptogamie te verspreiden.

3°. Tot dusver is 't mij mogelijk geweest, door mijn arbeid in de meest dringende behoeften des levens te voorzien; maar daar ik reeds een hoogen ouderdom bereikt heb en vermoeid van geest ben, vrees ik zeer de bron die mij tot nu toe in staat stelde in mijn eigen onderhoud te voorzien, te zien opdrogen.

4°. Zonder fortuin, zonder betrekking die mij een vast inkomen verzekert, zie ik de toekomst met zorg te gemoet; ik vrees dat een onverwachte ziekte mij dwingen zal tot een werkeloos leven. Uit hoofde van deze omstandigheden, en tevens als voorzorgsmaatregel, neem ik de vrijheid mij te wenden tot het vaderlijk bestuur van Z. M. den Koning der Nederlanden, die op zoo milde wijze de kunsten en wetenschappen aanmoedigt en beschermt, met het doel een pensioen te verkrijgen, klein maar toereikend om de waardigheid van mijn naam op te houden. Dit pensioen zal overigens niet lang betaald behoeven te worden, daar ik oud en gebrekkig ben.

5°. Doch deze gunst niet verschuldigd willende zijn aan de weldadigheid alléén, verbind ik mij gaarne, mijn herbarium, ten nutte en misschien ook ter versiering van de een of andere wetenschappelijke instelling, af te staan. Dat herbarium heeft de studie van geheel mijn leven vereischt, de grootste zorg is voor zijn bewaring noodig geweest en vele geldelijke opofferingen heb ik mij voor zijn instandhouding moeten getroosten.

Mocht dit voorstel, zooals ik durf hopen, door de regeering worden aangenomen, zoo verbind ik mij gaarne zorg te dragen mijn herbarium in gereedheid te brengen om onmiddellijk te kunnen worden toevertrouwd aan den persoon wien men zal opdragen het in ontvangst te nemen.

Toen alles gereed was om de onderhandelingen te openen, vertrok ik naar Antwerpen. Ik verzocht Dr. Kirchhoff de zaak ter harte te nemen, daar ik zeker was van haar welslagen als

hij er zich persoonlijk mee wilde belasten. Hij beloofde mij zijne medewerking en het verzoek werd door hem zelf ondertekend. Voldaan over het welslagen van dien eersten stap, keerde ik naar Rijssel, waar ik woonde, terug, en wachtte daar op de uitkomst van deze poging. Spoedig werd zij door een goeden uitslag bekroond.

De Heer Fagel, toenmaals zaakgelastigde te Parijs, liet het herbarium nazien en den volgenden dag werden de kisten en pakken verzegeld. Deze maatregel krenkte den armen Persoon, maar hij durfde er zich niet over te beklagen.

Weinige weken daarna ontving hij den bewijsbrief van een jaarlijksch pensioen, groot 800 gl. Het herbarium werd eerst naar Brussel gezonden, en van daar naar Leiden overgebracht. Ik had gevreesd dat na de omwenteling van 1830, de scheiding der twee gewesten een beletsel zou worden voor het uitkeeren van het pensioen; maar die vrees werd gelukkig niet bevestigd, en Persoon mocht er tot op den dag van zijn dood van genieten. Hij stierf den 17 Februari van het jaar 1837. ¹⁾

Ik bezocht hem voor zijn dood nog herhaaldelijk te Parijs, hij woonde toen in de rue du Val de Grâce, en een der aangenaamste herinneringen van mijn leven, is de zekerheid die ik mocht erlangen, dat Persoon toen in de beste omstandigheden verkeerde.

Het was niet zonder verwondering, dat ik in de „Dictionnaire Pittoresque d'Histoire Naturelle,” vermeld zag staan, dat Persoon in armoede had geleefd en dat de laster hem niet gespaard had. Wil men echter de waarheid niet te kort doen, zoo moet men volstaan met te zeggen, dat hij verlaten op de wereld stierf. De hand die hem liefderijk de oogen had kunnen sluiten was verre van hem, geen waar vriend toefde aan zijn ziekbed om hem te betreuren en na zijn dood werd hij door niemand beweend. Maar hij wist

¹⁾ Deze datum, welke door Fée wordt opgegeven, is onjuist; Persoon overleed den 15^{en} November van het jaar 1836.

welke roem aan zijn naam verbonden was en wij mogen veronderstellen dat hij het bewustzijn had in zijne werken te zullen herleven.

Wij willen gelooven dat de Parijsche botanici geen kennis droegen van het oogenblik van den dood van Persoon, want terwijl het hun plicht ware geweest, zijn nagedachtenis te eeren, werd geen woord van waardeering bij zijn graf gesproken en zijn stoffelijk overschot werd in alle eenzaamheid aan de aarde toevertrouwd, terwijl zijne lijkbaar niet eens door den eenigen en laatsten metgezel van den armen werd vergezeld.

Toen wij in 't begin van het jaar 1893 gedurende eenige maanden te Parijs vertoefden, en ons naar de begraafplaats Le Père Lachaise begaven met het doel er het graf van Persoon te bezoeken, was het eerst na lang rond dwalen, te midden der ontelbare graven, dat het ons gelukte, de plaats te vinden waar de overblijfselen van dezen grooten botanist rusten. Een eenvoudige, afgesleten grafsteen, waarop met onleesbaar geworden datum het volgend opschrift staat:

PERSOON

CHRÉTIEN HENRY

Botaniste.

Né au cap de Bonne Espérance

Décédé le 15 Novembre 18..

ziedaar de eenige hulde welke aan de nagedachtenis van een man gebracht wordt, die alles opofferde voor de wetenschap, wiens naam bekend staat bij de botanici der geheele wereld, en dien men met recht een der grondleggers der mycologie mag noemen.

's-Gravenhage 1893.

MYCOLOGISCHE WERKEN VAN PERSOON (CHRISTIAAN HENDRIK).

1796—99. *Observationes mycologicae seu descriptiones tam novarum quam notabilium fungorum.* Lipsiae, 2 vol. 8°, 12 tab.

1797. *Commentatis de fungis clavaeformibus sistens specierum hucusque notarum descriptiones.* Lipsiae, 1 vol. 8°, 4 tab.

1797. *Tentamen dispositionis methodicae fungorum in classes, ordines, genera et familias, cum suppl.* Lipsiae, 1 vol. 8°, 4 tab.

1798—1800. *Icones et descriptiones fungorum minus cognitorum.* Lipsiae, 2 fasc. 4°, 14 tab.

1800. *Commentarius Dom. J. C. Schaefferi Fungorum Bavariae indigenorum icones illustrans.* Erlangae, 1 fasc. 4°.

1801. *Synopsis methodica fungorum.* Goettingae, 2 partes, 8°, 5 tab.

1803—6. *Icones pictae variorum fungorum.* Parisiis, 4 fasc. 4°, 24 tab.

1805—7. *Synopsis plantarum, seu Enchiridium botanicum, complectens enumerationem systematicum specierum hucusque cognitarum.* Parisiis, Tubingae, 2 vol. 12.

1809. *Mémoire sur les Vesse-loups ou Lycoperdon.* Journal de Botanique, t. II (1809) p.p. 5—31 avec 1 pl.

1818. *Traité sur les champignons comestibles.* Paris, 1 vol. 8°, 4 tab.

1822—28. *Mycologia europaea seu completa omnium fungorum in variis Europae regionibus detectorum enumeratio.* Erlangae 3 vol. 8°, 30 tab. (Opus non absolutum).